

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕКРЕАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Онофрійчук Я., магістр, Шкода М.С., к.е.н., доцент

Київський національний університет технологій та дизайну

Анотація. В даній статті розкрито економічну сутність, особливості розвитку та визначення типологічних ознак форм (моделей) екологічного підприємництва у сфері туризму та рекреації в умовах сталого розвитку України.

Ключові слова: екологія, туризм, рекреація, підприємництво.

РАЗВИТИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕКРЕАЦИОННОЙ СФЕРЕ

Онофрийчук Я., магистр, Шкода М.С., к.э.н., доцент

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Аннотация. В данной статье раскрыта экономическая сущность, особенности развития и определения типологических признаков форм (моделей) экологического предпринимательства в сфере туризма и рекреации в условиях устойчивого развития Украины.

Ключевые слова: экология, туризм, рекреация, предпринимательство.

DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTAL ENTERPRISE IN THE RECREATIONAL SCOPE

Onofryichuk Y., Shkoda M.

Kyiv National University of Technologies and Design

Abstract. In this article the economic essence, peculiarities of development and definition of typological signs of forms (models) of ecological entrepreneurship in the field of tourism and recreation in conditions of sustainable development of Ukraine are disclosed.

Keywords: ecology, tourism, recreation, entrepreneurship.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розвиток сучасної економіки в Україні визначено темпами інновацій у виробництві та обігу, технологічним проривом в інтеграційний простір Європи і світу. При цьому дедалі збільшується значення екологічної складової цих процесів. Екологічна проблема наполегливо нагадує про себе наростаючими природними і техногенними лихами, що супроводжуються величезними матеріальними втратами. Погіршення якості навколишнього середовища неминуче супроводжується зростанням екозалежних захворювань і зниженням рекреаційних можливостей традиційних і перспективних рекреаційних зон. У нашій країні екологічної політики не приділяється належної уваги. У країні склалася нераціональна для навколишнього середовища і не відповідна міжнародним стандартам структура виробництва і споживання.

Природоохоронна діяльність на сьогоднішній день, не є реальним пріоритетом вищих державних органів влади. В силу цього, можна з певністю говорити, що в умовах ринкової економіки найбільш ефективно зробити безпосередніми учасниками природоохоронної діяльності головних суб'єктів ринкової економіки – підприємців, зокрема, екологічних підприємців. Отримання економічного ефекту (тобто підприємницького доходу) від екологічного підприємництва має розглядатися спільно з природоохоронним ефектом від використання продукції, виробленої екологічними підприємцями (включаючи роботи та послуги в рекреаційній сфері).

Таким чином, сутність екологічного підприємництва в його двоїсту природу – з одного боку це прагнення до максимізації прибутку, що притаманне будь-якого виду підприємництва, з іншого боку – виконання дуже важливих соціально-екологічних функцій – формування сприятливого середовища проживання людини. Все вищесказане робить

актуальними дослідження з теорії та практиці екологічного підприємництва в рекреаційній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні концептуальні положення даного підходу викладені в працях вітчизняних вчених як Н.М. Андреева, Б.В. Буркинський, М.А. Хвесик, В.А. Голян, Л.М. Горбач, Л.Г. Мельник, М.К. Шапочка, С.К. Харічков, Є.В. Хлобистов.

Метою статті є розкриття економічної сутності, особливостей розвитку та визначення типологічних ознак форм (моделей) екологічного підприємництва у сфері туризму та рекреації в умовах сталого розвитку України.

Викладання основного матеріалу. Одним з ефективних шляхів залучення іноземних інвестицій в рекреаційний бізнес є створення спільних лікувально-оздоровчих або туристичних підприємств. Другий напрям – формування вільних зон рекреаційного підприємництва. Ними можуть стати обмежені території, де встановлюються особливі економіко-правові, фінансово-кредитні, митні умови господарювання вітчизняних і зарубіжних юридичних осіб. Це дало б значний поштовх розвитку соціальної інфраструктури, забезпечило б приплив вільно конвертованої валюти в місцеві бюджети, збагатило б управлінський досвід і, в кінцевому підсумку, прискорило б вихід на міжнародний ринок рекреаційних послуг. Такі зони мають створюватися на територіях, природні умови та ресурси яких користуються попитом на світовому ринку.

Прискорення освоєння рекреаційного потенціалу території з орієнтацією на сучасні тенденції розвитку рекреації в світі неминує викличе позитивні зрушення в інших сферах (сільське господарство, інфраструктура, екологія) і тим самим створить сприятливі передумови для вирішення соціальних проблем, підвищення рівня життя населення.

Поліпшення соціально-економічної ситуації за рахунок позитивного впливу високоефективної рекреаційної індустрії на всі сфери життя досягається шляхом:

- зростання темпів розвитку рекреаційного господарства і розширення на цій основі сфер зайнятості населення;
- впровадження ринкових механізмів і форм господарювання в рекреаційній сфері, підвищення її економічної віддачі до рівня найбільш ефективних галузей виробництва;
- підвищення якості послуг і сервісу обслуговування, що сприятиме зростанню соціальної ефективності оздоровлення та відпочинку населення;
- залучення на взаємовигідних умовах іноземних інвестицій в регіон, що позитивно відобразиться на якісних параметрах розвитку соціальної інфраструктури території, припливі валюти в державний і місцевий бюджети;
- розвитку підприємництва та рекреаційного бізнесу, що забезпечить зростання величини надходжень від індустрії відпочинку до державного бюджету, а також в місцеві бюджети в обсягах, які дозволяють комплексно розвинути рекреаційні райони та центри, створити сучасну соціальну і екологічну інфраструктуру;
- активізації природоохоронної діяльності з метою створення нормальних умов проживання населення і екологічної безпеки території;
- реалізації масштабних заходів щодо реставрації та збереження пам'яток історії, культури, відтворення традицій і звичаїв народу.

В такому випадку за орієнтири можна взяти основні показники країн, де туризм став високорентабельною сферою їх економічного життя. В Україні туристичне господарство генерує 11% валового продукту в світі, а туристична індустрія – 4,2%. Наприклад, в Іспанії міжнародний туризм дає 17 млрд дол. США доходу, що дорівнює 30% від суми доходів щорічного експорту цієї країни; в Італії прибуток від туризму становить 11%, в Данії – 8%, Австрії – 8% прибутків, які надходять від експорту товарів за кордон. Таким чином, наведені аргументи свідчать про те, що рекреаційна індустрія є високорентабельною галуззю, реалізація відповідної програми розвитку якої є економічно вигідною для територій.

Рекреаційно-туристична сфера – є синтезованою категорією, виникнення якої зумовлене значною двосторонньою конвергенцією, проте, не злиттям. Сучасна рекреаційно-туристична сфера являє собою взаємовідношення п'яти базових елементів. Зазначені елементи (за правилами семантичних кіл) пересікають одне одного, проте, не поглинають. Прикладом якісної економічної конвергенції можна назвати співвідношення сфери медицини, рекреації та туризму. Рекреація, як сфера відновлення, передбачає лише ті медичні процедури, що направлені на досягнення стану гомеостазу в організмі людини (бальнеологічні процедури, акупунктура і т.п.) з виключенням проведення складних операцій (протезування, пластична хірургія і т.п.). Туризм, а саме медичний туризм, навпаки, передбачає заплановані подорожі з метою проведення серйозних медичних маніпуляцій з метою лікування або модифікацій. З огляду на цю різницю в цілях, формування синтетичної категорії «рекреаційно-туристичний», є найбільш доцільним, з точки зору якісного охоплення сфери реалізації форм екологічного підприємництва.

Систематика форм екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері, за функціонально-цільовою ознакою, що є найбільш доцільною, дозволяє визначити такі типи (моделі) його впровадження:

- виробничий тип (виробництво екологічних товарів; комерційне споживання екологічних товарів; надання екологічних послуг; комерційне споживання комерційних послуг);
- інтелектуальний тип (інноваційні розробки та їх впровадження; науково-технічні послуги з використанням, в тому числі, спеціального програмного забезпечення; інформаційні послуги; використання права інтелектуальної власності: передача патентів на екологічні вироби; передача екологічних «ноу-хау» і т.п.);
- комерційно-фінансовий тип (послуги з оптово-роздрібного продажу екологічних товарів та послуг; орендні відносини: «хайринг», «рентинг» та «лізинг», наприклад, потужностей з виробництва екологічної продукції; комерційний екологічний аудит; договірна капіталізація екологічних проєктів).

Крім того, вельми важливим моментом є диференціація векторів реалізації інтересу екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері, що являє собою: предметний та суб'єктний вектори. Предметний вектор, наприклад, дає змогу реалізовувати потенціал екологічного підприємництва в сфері рекреації спеціального предмету – землі, – та створює передумови для комплексного адміністрування відновних процесів в рекреаційно-туристичних комплексах. Суб'єктний вектор, навпаки, направлений на людину, як базового споживача рекреаційно-туристичних послуг.

Формами екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері є: міжнародна, національна та приватна форми. Зазначені вище форми доцільно структурувати за трьома рівнями: макро-, мезо- та мікрорівнями.

Міжнародна форма екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері являє собою полісуб'єктний симбіоз міжнаціональних інтересів і диференціюється на дві суб-форми: міждержавну та міжнародно-приватну. Міждержавна суб-форма розташована на макрорівні і передбачає наступну видову палітру: міждержавні екологічні проєкти; міждержавні екологічні угоди; міждержавна нормотворчість в сфері регулювання екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері; тощо. Міждержавна суб-форма не має мезо- та мікрорівнів. Міжнародно-приватна суб-форма позиціонована на мезорівні та має два види, розташовані на мікрорівні: в'їзний та виїзний. В'їзний вид міжнародно-приватної суб-форми передбачає реалізацію економічного інтересу екологічного підприємництва за рахунок міграції біпатридів, апатридів та іноземних громадян до України, що мають на меті задоволення своїх потреб в рекреаційно-туристичній сфері. Виїзний вид міжнародно-приватної суб-форми навпаки базується на міграції громадян України з метою задоволення зазначених вище потреб. Міжнародно-приватна суб-форма не має макрорівня.

Національна форма екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері має за сферу регулювання економічних відносин між резидентами України та має наступні суб-форми: державну, казенну/комунальну, партнерську, тощо. Державна суб-форма передбачає активну роль держави, як суб'єкта економічних відносин, в сфері реалізації рекреаційно-туристичної політики. З огляду на статус держави, вона має можливість не тільки виступати стороною в економічних відносинах, а й регулювати цю сферу відносин. Державна суб-форма позиціонована на макрорівні та диференційована наступними видами, що розташовані на мезорівні: імперативним та конвенціональним. Казенна/комунальна суб-форма сформована на мезорівні та у видовій палітрі на мікрорівні являє собою: казенні підприємства; комунальні підприємства, установи та організації; тощо. Партнерська суб-форма розташована на мезорівні та на мікрорівні диференціюється на наступні види: державно-приватного партнерства; інвестиційної капіталізації (прямі, непрямі та капітальні інвестиції); сегментарної приватизації; інноваційної кооперації; тощо. Приватна форма екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері охоплює домінуючу частину економічних відносин і диференційована такими суб-формами: бізнесова; рекламна; рекреаційна; лікувальна, що знаходяться на мікрорівні. Приватна форма екологічного підприємництва не виключає участь в ній держави, проте не допускає державу, як імперативного співвласника, тобто за відсутності моделей «50%+1 акція» на користь держави або моделі «золотого пакету» (25%+1 акція з правом вирішального голосу).

Всі зазначені форми екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері з теоретичного рівня трансформуються в реальні інструменти, за допомогою яких створюються діючі моделі екологічного підприємництва. До таких моделей можна віднести:

1. Екологічно чисте виробництво – об'єкт індустріального-туризму. Екологічно чисте виробництво, при якісному менеджменті може приносити економічну користь в якості туристичного об'єкту. Прикладом такої моделі можна назвати сучасні пивоварні компанії, що модернізували власне виробництво, до екологічно чистого та на постійній основі проводять туристичні екскурсії. Реалізація подібної моделі дозволяє досягти наступних переваг: додаткового економічного прибутку; залучення нових клієнтів, що споживатимуть продукцію, яка виготовляється; якісної конкурентної реклами.

2. Екологічно чисте фермерство – туристичний об'єкт. Зазначена модель має спільні риси з попередньою, проте реалізується в сферах тваринництва та рослинництва. До прикладів таких моделей можна віднести ферми з вирощування страусів, що споживають екологічно чисті продукти на території яких провадяться туристичні екскурсії. Економічні переваги такої моделі: реклама власної продукції; додатковий економічний прибуток, отриманий як винагорода від суб'єктів туризму; активізація роздрібною торгівлі на території комплексу за рахунок суб'єктів туризму.

3. Екологічні виставки/форуми – об'єкт бізнес туризму. Реалізація власної екологічно чистої продукції та екологічного обладнання в значному сенсі пов'язана з участю в екологічних виставках, проведення яких є регулярним. Екологічні ж форуми дозволяють досягти конвенційних угод з майбутнього придбання чи залучення продукції, що виробляється.

4. Приватні заказники – об'єкт мисливського туризму. Капіталізація сфери приватних заказників є перспективною, з огляду на постійний попит на подібні послуги. Видача дозволів на полювання, що обмежують видовий склад об'єктів для полювання та темпоральні рамки полювання є перспективним засобом залучення коштів.

5. Дендропарки – об'єкт для активної рекреації. Використання дендропарку, як об'єкту для рекреації є перспективним напрямом реалізації екологічного підприємництва, проте, з метою недопущення стагнаційних процесів необхідно, крім самого об'єкту, звертати увагу на логістичну складову (налагодження чіткої структури міжміських турів; побудова туристичних маршрутів); на рекламну складову (поза межами територіальної одиниці, де

розташований об'єкт) та складову роздрібною торгівлі, що задовольнятиме потреби відвідувачів.

6. Гірські курорти – об'єкт спортивного туризму. Еволюція статусу гірського курорту від об'єкту рекреаційного туризму до об'єкту спортивного туризму пов'язана з головною колізійною особливістю – необхідністю модернізації та якісному зростанню інфраструктури. Слід зазначити, що рівень антропогенності модернізаційних процесів по відношенню до природного середовища повинен бути поміркованим та не змінювати, в критичних об'ємах, біосферної складової курорту. Залучення сегменту спортивного туризму значно збільшить прибуткову складову бізнесу та, на певному етапі, дозволить в перспективі прогнозувати проведення івентів змагального характеру.

7. Туристично-оздоровчі комплекси – об'єкт для інсентив-туризму. Розвиток соціальних взаємовідносин та корпоратизація бізнесової складової ставить перед екологічним підприємництвом нові завдання. Ігнорування нових сегментів бізнесової офери неминуче негативно вплине на майбутню перспективу підприємства в цілому, його прибуток та біфуркаційну стійкість. Туристично-оздоровчі комплекси потенційно мають змогу забезпечувати всі три форми інсентив-туризму: encouragement (заохочення), motivate (мотивації) та team building (побудова команди). Перспективним інструментом залучення нових споживачів екологічних послуг та продуктів є інтернет технології і, як приклад, цифровий проект WikiTravel, що дозволяє створювати перелік перспективних до відвідування іноземними туристами національних закладів.

8. Зоологічні парки – об'єкт наукового туризму. Створення належних природних умов та утримання в них рідких тварин створює перспективи для наукового туризму. Науковий туризм передбачає тривале знаходження суб'єктів, що проводять дослідження, в зоологічних парках з відповідним використанням всієї наявної інфраструктури. Деякі науковці, а саме С.К. Харічков, І.М. Дишловий, С.Г. Нездоймінов, виділяють певні напрямки формування та реалізації конкурентоспроможного рекреаційно-туристичного продукту, зокрема: розробка сучасної маркетингової стратегії просування рекреаційно-туристичного продукту на внутрішньому і міжнародному ринках; формування ефективної нормативно-правової бази розвитку рекреації та туризму; надання фінансового забезпечення розвитку рекреації та туризму; кадрове забезпечення розвитку рекреації та туризму; ефективне управління рекреаційно-туристичною сферою; облік екологічних, політичних і інших ризиків та інші напрями [5, с. 225–226].

Важливість дотримання розроблених науковцями напрямків розвитку рекреаційно-туристичної сфери є важливим, оскільки вона відіграє важливу економічну роль у забезпеченні сталого розвитку, оскільки сприяє: збільшенню доходу від економічної діяльності внаслідок використання потенціалу курортно-рекреаційного комплексу; залученню інвестицій у будівництво курортних об'єктів, розвиток інженерно-транспортної та комунальної інфраструктури; підвищенню ефективності використання матеріально-фінансових ресурсів, збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів, надходження валютних коштів; стимулюванню розвитку суміжних галузей (будівництва, торгівлі, сільського господарства, виробництва товарів і т.д.); забезпеченню конкурентоспроможності туристичних об'єктів [4, с. 81].

З вищевикладеного можна зробити наступні **висновки**.

1. Екологічне підприємництво є сучасною новою формою бізнесової активності в динамічній структурі рекреаційно-туристичної сфери. Темпоральні різниці розвитку та якісно різні етапи існування цих двох систем створюють критичну необхідність доктринальному наближенні, що може знайти відображення у побудові уніфікованої системи форм екологічного підприємництва.

2. Приватні форми екологічного підприємництва є найбільш ефективними, перспективними та значними за об'ємами капіталу, на відміну від міжнародних, які

знаходяться здебільшого в аморфному стані, та національних, чий стан можна характеризувати як стагнаційний.

3. Структурування системи форм екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері, з огляду на свою наукову досліджуваність, потребує обов'язкового створення реальних інноваційних бізнес-моделей, що є фактом реального впровадження ідей та векторів, закарбованих у формах. Аналіз сучасних економічних показників та статистичної інформації в сучасній рекреаційно-туристичній сфері дозволяє зробити висновки про велику перспективність капіталізації досліджуваного напрямку.

Література

1. Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Жарова Л.В. Екологічне підприємництво та екологізація підприємництва: теорія, організація, управління: монографія / Л.В. Жарова, Є.Ю. Какутич, Є.В. Хлобистов; за ред. акад. Б.М. Данилишина. – Суми: Університетська книга, 2009. – 239 с.
3. Дышловой И.Н. Ключевые направления развития рекреационно-туристического потенциала Одессы / И.Н. Дышловой, С.К. Харичков // Экономика и управление. – 2011. – № 3. – С. 49–55.
4. Суспільна складова сталого розвитку / В.І. Куценко, Я.В. Остафійчук, М.В. Ільїна та ін.; під наук. ред. В.І. Куценко / Державна установа “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України”. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2012. – 112 с.
5. Харічков С.К. Регіональна парадигма цільової програми розвитку рекреації та туризму / С.К. Харічков, І.М. Дишловий, С.Г. Нездоймінов // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 2. – С. 221–230.
6. Цимбал О.І. Туристична сфера України як плацдарм до розвитку національної економіки та міжнародного туризму / О.І. Цимбал // Сталий розвиток економіки. – 2012. – № 2. – С. 133–136.
7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Формування інституціонального середовища підприємницької діяльності у сфері природокористування: інвестиційно-інноваційний аспект: монографія / М.А. Хвесик, В.А. Голян, Ю.М. Хвесик, С.М. Демидюк. – Луцьк: ПВД «Твердиня», 2010. – 488 с.
9. Амоша А.И. Проблемы экономической оценки рекреационных ресурсов: препр. / А.И. Амоша. – Донецк: НАН Украины. Институт экономики, 1987. – 25 с.
10. Коніщева Н.І. Шляхи розвитку природно-заповідних територій Донецької області у контексті сталого розвитку / Н.І. Коніщева // Регіональна економіка. – 2004. – № 4. – С. 127–139.
11. Гродзинська І.О. Рекреаційні системи та комплекси: теретико-методологічний аспект / І.О. Гродзинська. – К.: РВПС України, 2005. – 50 с.